

SOLVEIGOS CIRTAUTIENĖS MONOGRAFIJOS „NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMAS KAIP CIVILINIŲ TEISIŲ GYNIMO BŪDAS“ RECENZIJA

Daiva Petrylaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės katedros docentė
socialinių mokslų (teisė) daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 71
El. paštas: daiva.petrylaite@tf.vu.lt

Neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, koncepcijos problema yra svarbi tiek civilinės teisės moksle, tiek praktikoje, nes šis institutas yra palyginti naujas Lietuvos teisėje, teismų praktika šioje srityje yra prieštaringa, todėl parengta monografija ir joje analizuojama neturtinės žalos atlyginimo teisinio reglamentavimo tematika yra aktuali ir reikšminga.

Pažymėtina, kad neturtinės žalos atlyginimo instituto teisinis reguliavimas Lietuvoje yra gana lakoniškas, įstatyme nustatyti tik vertinamieji neturtinės žalos atlyginimo kriterijai, teismo diskrecijai paliekama spręsti neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, taikymo galimybės konkrečioje byloje klausimą. Kadangi teisės doktrinoje šis institutas nuodugnai neanalizuotas, o istoriškai Lietuvoje neturtinės žalos atlyginimo galimybė ilgą laiką buvo neigiama, tai kelia nemažai problemų įgyvendinant šią įstatymo nustatytą teisę teismų praktikoje. Pirma, pastaraisiais metais Lietuvoje pas-

tebima tendencija prašyti vis didesnių neturtinės žalos dydžių, pažeidus neturtinio pobūdžio asmens teises, teismų vertinama nevienodai, todėl dažnai sunku prognozuoti bylos baigtį. Šie veiksniai kelia piktnaudžiavimo neturtinės žalos atlyginimo institutu riziką ir skatina nepasitikėjimą teismais. Antra, įstatyme įtvirtinta taisyklė, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymo nustatytais atvejais, po Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nebeleidžia neturtinės žalos atlyginimo vertinti tik kaip išimtinio teisių gynimo būdo Lietuvoje. Be to, nors pastaraisiais metais Europoje ryškėja tendencija tiek įstatymų leidyba, tiek jurisprudencija plėsti neturtinės žalos atlyginimo taikymo ribas, Lietuvoje netur-

tinės žalos atlyginimo taikymo ribos yra neaiškios ir neidentifikuotos, teismų praktika prieštaringa ir nevienoda. Tai leidžia abejoti tinkamu šio instituto supratimu ir skatina būtinybę pervertinti Lietuvos teisinį reguliavimą bei teismų praktiką šioje srityje, todėl Lietuvoje neabejotinai būtina suformuoti konceptualų ir bendrą požiūrį į neturtinės žalos atlyginimą.

Nors neturtinės žalos, kaip teisių gynimo būdo, taikymas ir plėtotė daugumoje Europos šalių tradiciškai paliekama nacionalinių teismų diskrecijai, monografijos autorės neturtinės žalos atlyginimo instituto teisinio reguliavimo ir taikymo ypatumams atskleisti pasirinktas lyginamasis skirtingų valstybių teisinio reguliavimo ir teismų praktikos tyrimas neabejotinai padeda įvertinti esamo neturtinės žalos atlyginimo instituto teisinio reguliavimo veiksmingumą, atskleisti jo trūkumus ir taip pervertinti nacionalinę teisinio reguliavimo sistemą, atveriant kelią teisei sistemai modernizuoti ir tobulinti, kad būtų sukurtas tinkamas, lankstus visiško neturtinės žalos atlyginimo mechanizmas ir taip užtikrinama veiksminga žmogaus teisių apsauga.

Monografijos dalykas – neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, raidos tendencijos, šiuolaikinės neturtinės žalos atlyginimo, kaip žmogaus teisių apsaugos priemonės, problemos, galimi jų sprendimo būdai bei neturtinės žalos atlyginimo pobūdį lemiantys veiksniai. Sveikintina, kad šiame darbe pirmą kartą Lietuvos teisiniame diskurse pateikiamas ne tik neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, pagrindimas, atskleidžiami neturtinės žalos atlyginimo istorinės raidos pokyčiai, teisinė prigimtis, santykis su šiuolaikine kompensacine

žalos atlyginimo doktrina, šiuolaikinės neturtinės žalos atlyginimo, kaip visaverčio teisių gynimo būdo, taikymo problemos, jas lemiantys veiksniai, bet ir pateikiami dabar taikomi ir alternatyvūs kylančių problemų sprendimo būdai. Monografija yra įdomi tuo, kad joje atsisakoma tradicinio požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą ir pabrėžiama būtinybė plėsti neturtinės žalos atlyginimą prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimo atveju bei nustatyti lanksčius nediskriminuojančius žalos atlyginimo teisinius pagrindus, leidžiančius užtikrinti vertikalų ir horizontalų teisingumą neturtinės žalos atlyginimo teisinio reguliavimo sistemoje bei teismų praktikoje. Darbe identifikuojami ir atskleidžiami šiuolaikinę neturtinės žalos atlyginimo koncepciją pagrindžiantys, taip pat neturtinės žalos taikymo ribas bei teisingą neturtinės žalos dydį konkrečioje byloje leidžiantys nustatyti kriterijai.

Monografijoje išsamiai analizuojama Lietuvos ir kitų Vakarų Europos šalių (Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Belgijos, Didžiosios Britanijos, Latvijos, Estijos ir kt.) teisinio reguliavimo bazė ir teismų praktika, taip pat aptariami naujausi moksliniai tyrimai neturtinės žalos atlyginimo srityje. Monografijos autorės surinktos medžiagos analizė ir dėstymas remiasi metodiškai, nuosekliai parinktais tyrimo būdais ir metodais – lyginamuoju, istoriniu, sisteminiu ir kt.

Darbą sudaro keturios pagrindinės, logiškai susijusios dalys, sąlygiškai suskirstytos pagal autorės gvildenamų teisės problemų grupes.

Pirmoje dalyje analizuojami esminiai istoriniai pokyčiai neturtinės žalos atlyginimo srityje ir pagrindžiama būtinybė pervertinti šiuolaikinės neturtinės žalos atlygi-

nimo, kaip teisių gynimo būdo, koncepciją atsižvelgiant į visuomenės vertybinius pokyčius bei teisinės apsaugos poreikį.

Antroje dalyje atskleisti esminiai šio laikmečio neturtinės žalos atlyginimo, kaip kompensacinio civilinio teisių gynimo būdo, tikslai. Įrodinėjama pozicija, kad kompensacinis neturtinės žalos atlyginimo pobūdis lemia neturtinės žalos atlyginimo teisinio reguliavimo ypatumus bei iš jos išvestinus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus.

Trečioje dalyje analizuojami atskiri neturtinės žalos sampratos aspektai, atskleidžiami jų istoriniai pokyčiai bei neturtinės žalos, kaip civilinės atsakomybės formos, nustatymo specifika bei reikšmė. Šioje dalyje autorė argumentuotai ir įtikinamai pagrindžia poziciją, kad neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinių teisių gynimo būdo ir civilinės atsakomybės formos, taikymo apimtį ir teisiųjų pagrindų nustatymo specifika lemia neturtinės žalos prigimtis ir asmens pažeistų teisių pobūdis, t. y. neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinių teisių gynimo būdo, taikymo apimtį tuo platesnė, kuo svarbesnė yra pažeista vertybė ir kuo akivaizdesni neigiami teisės pažeidimo padariniai. Sveikintina, kad autorė savo darbe nevengia analizuoti opių ir nevienodai vertinamų neturtinės žalos atlyginimo klausimų, pavyzdžiui, racionaliai ir logiškai pagrindžia būtinybę užtikrinti teisę į neturtinės žalos atlyginimą nukentėjusiojo asmens artimiesiems sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju, taip pat teisę į neturtinės žalos atlyginimą juridiniams asmenims. Vertingi

autorės pateikiami neturtinės žalos taikymo ribas nustatantys kriterijai šių subjektų teisių pažeidimo atveju.

Ketvirtoje dalyje autorė analizuoja Europos ir Lietuvos įstatymų leidybos bei jurisprudencijos suformuotus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, pabrėždama būtinybę juos įvertinti, atsižvelgiant į neturtinės žalos atlyginimo tikslus ir ginamos vertybės specifika, taip pat pateikia praktikoje naudojamus ir doktrinoje siūlomus neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo būdus. Autorė taikliai pažymi, kad, nustatant neturtinės žalos dydį, būtina išlaikyti protingą neturtinės žalos atlyginimą individualizuojančios ir lygiateisės bei nediskriminuojančios žalos atlyginimo sistemos pusiausvyrą.

Monografijos pabaigoje pateiktos išvados ir rekomendacijos, logiškai plaukiančios iš atlikto tyrimo, yra originalios ir teisiškai argumentuotos. Tai leidžia vertinti Solveigos Cirtautienės monografiją kaip baigtą ir vertingą mokslinį darbą, skirtą Lietuvos neturtinės žalos atlyginimo instituto analizei, neabejotinai pasižymintį moksliniu naujumu, aktualumu ir praktine reikšme, o atliktas darbas įrodo tyrimo objekto svarbą šiuolaikiniame socialiniame teisiniame gyvenime ir juo išreiškia bendrą socialinę, ekonominę ir netgi moralinę vertybių būklę mūsų visuomenėje, todėl neabejotina, kad šis tyrimas yra laiku ir reikšmingas mokslo darbas, o jame suformuluotos mokslinės rekomendacijos, pagrįstos praktinėmis problemomis ir jų sprendimo būdais, galėtų būti sėkmingai įgyvendinamos teisėkūroje ir naudingos plėtojant teismų praktiką neturtinės žalos atlyginimo srityje.

Įteikta 2008 m. gegužės 21 d.

Priimta publikuoti 2008 m. birželio 27 d.